

מראה מקומות, שיעור מאת הג"ר מאיר טריבץ שליט"א

שבועות ב: - בענין פאת הראש וגילוח הזקן,

ובענין סדר כתיבת המשנה

נקודות שנידונו בשיעור זה:

- האם מותר לגלח פאת הזקן ופאת הראש במספרים, ולמה?
- האם מותר לסרק פאת הראש בידים, אע"ג שפסיק רישי' הוא לתלוש שערות בידו?
- מהו מקור החומרא שלא להשתמש במכונת גילוח לגלח הזקן, והאם יש מקום לפקפק עליו?
- האם רבי סידר מסכתות המשניות על הסדר המקובל אצלנו היום?
- בזמן האמוראים, האם היו רגילים ללמוד ששה סדרי משנה או ארבעה סדרים בלבד?

1. **גמרא שבועות ב:**, וז"ל, "מכדי תנא ממכות סליק, מאי שנא דתני שבועות? משום דתני חייב על הראש שתיים אחת מיכן ואחת מיכן ועל הזקן שתיים מיכן ושתיים מיכן ואחת מלמטה, חדא דמיחייב עלה תרתני, תנא שבועות שתיים שהן ארבע."

2. **גמרא מכות כא.**, וז"ל, "ואינו חייב עד שיטלנו בתער. ת"ר (ויקרא כ"א) ופאת זקנם לא יגלחו, יכול אפי' גלחו במספרים יהא חייב? ת"ל (ויקרא י"ט) לא תשחית, אי לא תשחית, יכול אם לקטו במלקט ורהיטני יהא חייב? תלמוד לומר לא יגלחו, הא כיצד? גילוח שיש בו השחתה, הוי אומר זה תער. רבי אליעזר אומר אפילו לקטו במלקט ורהיטני חייב. מה נפשך? אי גמיר גזירה שוה, ליבעי תער! אי לא גמיר ג"ש, מספרים נמי [לא]! לעולם גמיר ג"ש, וקסבר הני נמי גילוח עבדי."

3. **תוס' שבועות ב: ד"ה חייב על הראש**, וז"ל, "נראה דאע"ג דעל הזקן אינו חייב אלא בתער, כדאמר בפי' בתרא דמכות (דף כא.) דבעי גילוח שיש בו השחתה, בהקפת הראש חייב אף במספרים כעין תער, כדמוכח בפי' ג' מינים (נזיר דף מא: ושם) דקאמר אי כתיב ראשו ולא זקנו הוה אמינא תרתני משמע, דאתי עשה ודחי לא תעשה ומשמע דהקפת כל הראש שמיה הקפה, ואכתי בתער מנלן להכי כתיב זקנו, ואי לא מחייב בהקפת הראש אלא בתער א"כ שפיר שמעינן מראשו דגילוח מצורע בתער מדאמר רחמנא דעשה דמצורע דחי לאו דהקפה. והא דקתני בתוספתא דמכות גבי ראש דאינו חייב עד שיקיפנו בתער, איכא למימר מאי תער כעין תער כדאשכחן פרק ב' נזירים (שם דף נח:): דאמר רב מיקל אדם כל גופו בתער ומפרש התם כעין תער. וליכא למימר דהקפת הראש שרי במספרים ונקט בתוספתא דוקא תער לאפוקי מספרים ומ"מ מראשו לא שמעינן דגילוח מצורע בתער כיון דהקפת הראש אסור נמי במלקט ורהיטני, דהא ודאי במלקט ורהיטני לא אפשר במצורע, דגילוח כתיב ביה, וא"כ מראשו ידעינן תער."

4. **שו"ע יו"ד סימן קפ"א סעיף ג'**, י', וז"ל, "ג אינו חייב אלא בתער. ויש אוסרים במספרים כעין תער, ויש לחוש לדבריהם. י אינו חייב על השחתת פאת הזקן אלא בתער, אבל במספרים מותר, אפילו כעין תער. הגה: ומ"מ נוהרים כשמתפרין צמספרים שיעשה היקף הגילוח בחלק העליון מן המספרות ולא בתחתון, פן יעשה הכל עם חלק התחתון והוי כתער (ת"ה סימן רל"ה). מיהו נראה דתחת הגרון אין לחוש בזה, הו"ל וחינו עיקר מקום הפאות (ד"ע)."

5. גליון הש"ס לרע"א שבועות ב:, וז"ל, "תוס' ד"ה חייב וכו' בהקפת הראש חייב אף במספרים. לפי"ז נראה דגם במלקט ורהיטני חייב, כיון דלא מקשינן ראש לזקן לענין מספרים מני"ל לפטור בראש במלקט ורהיטני. אף דתוס' כתבו אחר כך וליכא למימר דשרי במספרים וכו' דהקפת הראש אסור במלקט, הרי דר"ל דלענין מספרים אתקש ולמלקט לא אתקש, היינו דאתקש רק לענין המפורש בקרא זו דלא תשחית, דבעינן השחתה, ולמלקט לא אתקש, אבל בהיפך לומר דלמלקט אתקש ולמספרים לא אתקש, מהיכי תיתי לחלק. וא"כ למה דפסקינן בש"ע סי' קפ"א ס"ב דראוי לחוש להאוסרים בהקפת הראש במספרים הי"נ יש לאסור במלקט, וא"כ יהיה אסור לסרוק פאות הראש. וצ"ע לדינא וכתבתי מזה בתשובה."

6. שו"ת חתם סופר יו"ד סי' קל"ט סעיפים א', ב', וז"ל,

והכל משום דלא כתיב השחתה בגופיה סגי בקצת השחתה אבל בתלישה לית דין ולית דינא.

ועוד נ"ל מה שאנו תופסים לאסור מספרים כעין תער בפאת הראש לאו מטעם התוס' והרא"ש אתאינן עלה דס"ל לחלק בין ראש לזקן, אלא מטעם גליון תוספות שהביא בתה"ד הובא ביתה יוסף דס"ל לאסור גם בזקן מספרים כעין תער, אלא שבאו דבריהם סתומים, ונראה דס"ל מכח ראיות תוס' מסוגיא דנזיר דמספרי' כעין תער בראש אסור וס"ל נמי דע"כ הקיש הכתוב ראש לזקן וא"כ ע"כ בזקן נמי תער לאו דוקא אלא הי"ה מספרים כעין תער, והש"ס דמכות דממעט מספרי' היינו שלא כעין תער אבל כעין תער אסור בשניהם מן התורה, ומ"מ ילפי' זקנו דמצורע מזקנו דכל אדם דמפורש בי השחתה דמשמע תער דוקא למימרא דבמצורע בעי' דוקא תער וכאלו מפורש במצורע השחתה דהיינו תער ומדאיצטריך זקנו ש"מ בראשו דכל אדם אסור אפי' במספרי' כעין תער והדר נילף גם זקן מיני' דראש לאסור במספרים כעין תער, זה הנ"ל בדעת גליון התוס' וא"כ אין שום הי"א לאסור תולש...

תבנא לדינא דמכל האמור נ"ל פשוט היתר גמור בלי פקפוק וזכות למנהגן של ישראל למיסרק רישא במסרק מבלי לתלות בוקי סריקי ברבותינו. ובוה אתן קנצי למילין עד כי יבואו דברי קדשו עוד אלינו וכבדנוהו, וה' ישמור צאתו ובואו לחיים ולשלום וירום כסאו וקרנו הגבה למעלה ותחזינה עינינו שבעה רועים ושמנה נסיכים, הכ"ד אהבו הדבוק מאח המצפה לתשובתו החותם בכל חותמי ברכות - פ"ב יום ד' י"א סיון תק"ע לפ"ק. משה"ק סופר מפפ"דמ."

"ישאו הרים שלום לנופך ספיר ויהלום יגדל כסאו וירום קרנו הי"ה הרב הגאון הגדול האמתי המפורסים כערוגת הבשם נ"י ע"ה פ"ה כקש"ת מו' עקיבא איגר נ"י אבי"ד ור"מ דק"ק פרידלאנד. אשר בדק לן מר מני"ל היתר סריקות פאות הראש למאן דמחמיר בש"ע י"ד סי' קפ"א אפי' במספריים כעין תער משום דלא ילפי' ראש מזקן א"כ יש לאסור כל מיני הקפה ואפי' במסרק, וכדתנן נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק אלו דברי קדשו..."

איברא לא חזינא לרבנן קשישי דמוזהרו בהכי וגם ראיתי למורי הגאון חסיד שבכהונה מה"ו נתן אדלער זצ"ל מרי דעובדא דעביד הכי ש"מ לית דחש להאי מילתא, ומיהו טעמא בעי ואנן עיינינן ואשכחנא ביה טעמא בעזה"י..."

וזאת לדעת כי דברי תוס' דשבועות צל"ע, דרצו לומר לאסור במלקט ורהיטנא ולהתיר במספרים, מאי אולמא דהאי מהאי דממ"נ אי מקשי' ראש לזקן לא לחייב אלא בתער ואי לא מקשי' ראש לזקן אפי' במספרים לאסור. ע"כ היה נראה לעני"ד דס"ל להתוס' נמי דילפי' ראש מזקן בלי ספק, דהרי לענין נשים ילפינן היקשא כל דליתא בהשחתה ליתא בהקפה א"כ הה"נ לענין תער, אלא דס"ל להתוס' כיון דלא כתיב השחתה בגופיה דהקפה דילפי' מזקן מ"מ אינו דומה ממש כמו זקן דכתיב השחתה בגופי', דומה קצת למ"ש בכלאי הכרם ובשר בחלב להכי לא כתיב אכילה בגופי' וכו' וה"נ דכוותי', וס"ל להתוס' נהי דתולש לא מחייב דהרי מקשינן לזקן מ"מ מספרי' כעין תער דהו"ל קצת השחתה עכ"פ מיחייב מדלא כתיב השחתה בגופיה, הדר אמרו דלמא דוקא לענין מלקט ורהיטנא חמיר ראש ולא לענין מספרים, וחזרו בהם והעלו שניהם לאסור,

7. רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק י"ב הלכה א', וז"ל, "אין מגלחין פאתי הראש כמו שהיו עושין עובדי כוכבים שנאמר לא תקיפו פאת ראשכם."

8. רמב"ם בספר המצוות מצוות לא תעשה מ"ג, וז"ל, "והמצוה המ"ג היא שהזהירנו מהעביר שער הצדעים והוא אמרו יתעלה (קדושים יט) לא תקיפו פאת ראשכם. והאזהרה מזה גם כן כדי שלא נתדמה לעובדי ע"ז, כי כן היו עושים כומרי

עבודה זרה שהיו מגלחים שער הצדעים לבד, ולכן הוצרכו שיבארו במסכת יבמות (ה) (א) ואמרו הקפת כל הראש שמה הקפה, כדי שלא תאמר כי תכלית מה שיישמר הוא גלוח הצדעים והניח שאר השער כמו שיעשו כומרי עבודה זרה אמנם כשיגלח הכל אין בזה דמיון בהם, הנה הודיענו שאינו מותר לגלח הצדעים בשום פנים לא בייחוד ולא עם הראש."

9. ריטב"א מכות כא. וז"ל, "ת"ר ופאת זקנם וכו' עד הא כיצד הוא גלוח שיש בו השחתה הוי אומר זה תער. וכן הלכתא, ומשורת הדין כל שהוא במספריים אפילו כעין תער מותר אבל מדת חסידים שלא לעשות כן מפני חשד הרואים וכן ראוי לעשות. ועוד אמרו בתוספתא כי גם במספריים יש ליהרר מפני שהזוג של מטה משחית כתער ואמרו כי הרב רבינו יעקב מקוצי היה אומר לספר הזהר שלא תנוד זוג של מטה ע"כ."

בענין סדר המשנה

10. תוספות שבועות ב: ד"ה מכדי, וז"ל, "אע"ג דקיימא לן (ע"ז דף ז.) דבתרי מסכתות אין סדר למשנה, ה"מ לענין מחלוקת ואחר כך סתם שרבי לא שנה לתלמידיו המסכתות על הסדר, אבל אחר ששנאן סדרן על מכוון בהוייתן זו אחר זו."

11. תוספות בבא קמא קב. ד"ה אין, וז"ל, "אין סדר למשנה. דפעמים היה שונה שלא על הסדר ושמה תחילה שנה ב"מ ואחר כך ב"ק, אבל ודאי אח"כ סדרן רבי על הסדר כדדייק בריש שבועות (דף ב:): מכדי תנא ממכות קסליק כו'."

12. אגרת רב שרירא גאון (אות ל"א), וז"ל, "ולענין מסכייתא דחזיתון דאית בהון מוקדם ומאוחר, רבי כד תרצינהו למתניי לא סדרינון למסכייתא חדא בתר חברתה אלא כל חדא תנייה באפי נפשיה, מאן דניחא ליה לאקדומי מקדים לה ומאן דניחא ליה לאחורי מאחר לה, ולא ידעינון הי תני ר' ברישא. אבל הלכתא ופרקי כל מסכתא ומסכתא הכי תרצינון רבי חדא בתר חדא, דאמר רב הונא (ב"ק קב, א) בחדא מסכתא לא אמרינן אין סדר למשנה, אבל בתרתי מסכייתא אמרינן אין סדר למשנה וכל חדא וחדא מניהו איכא למימר דילמא רבי תנייה ברישא. והיכא דאשכחן סתם ואחר כך מחלוקת בחדא מסכתא, אמרינן אין הלכה כסתם, ומחלוקת ואח"כ סתם בחדא מסכתא אמרינן הלכה כסתם, אבל בתרתי מסכייתא לא אמרינן, משום דאין להם סדר. ורב יוסף נמי הכי סבירא ליה ומיהו אומר בבבי דנזיקים דכלהו חדא מסכתא נינהו. ודקא אמריתו מ"ט הקדימו כפורים לשקלים... הכי רגילי רבנן למתני ואי אית דניחא ליה לאקדומי ולאחורי הרשות בידו, ואע"ג דחזינן מסכייתא דקאמריי מכדי תנא ממסכת פלונית סליק, כגון מסכת סוטה דקאמרינן בגמרא מכדי תנא ממסכת נזיר קא סליק וכגון מסכת שבועות דקאמרינן מכדי תנא ממכות סליק, אלמא דיש להם סדר."

13. גמרא סוטה ב. וז"ל, "מכדי תנא מנזיר סליק, מאי תנא דקא תנא סוטה? כדרבי דתניא, רבי אומר למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה? לומר לך, שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין. וליתני סוטה והדר ליתני נזיר! איידי דתנא כתובות ותנא המדיר תנא נדרים, ואיידי דתנא נדרים תנא נזיר דדמי לנדרים, וקתני סוטה כדרבי."

14. גמרא ברכות כ. וז"ל, "אמר ליה רב פפא לאביי מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא, ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא? אי משום תנויי, בשני דרב יהודה כולי תנויי בנייקין הוה ואנן קא מתנינן שיתא סדרי."

15. רמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה, וז"ל, "וכאשר גמר רב אשי חבור התלמוד כמו שהוא, הנה יופי סדרו וגודל תועלתו מעידים עליו די רוח אלקין קדישין ביה. ומה שנמצא מהתלמוד מחבור רב אשי שלשים וחמש מסכתות, לפי שלא מצאנו לו דבר על סדר זרעים אלא על ברכות בלבד, ולא על מסכת שקלים מסדר מועד, ולא על מסכת עדיות ולא מסכת אבות מסדר נזקין, ולא על מסכת מדות ומסכת קנים מסדר קדשים, ולא מצאנו לו דבר על סדר טהרות אלא על מסכת נדה בלבד. ואח"כ נסתלק רב אשי בבבל אחר שגמר התלמוד כמו שאמרנו, וכך עשו חכמי ארץ ישראל, כלומר מה שעשה רב אשי, וחברו התלמוד בירושלמי, ומחברו הוא ר' יוחנן, ונמצא מהירושלמי חמשה סדרים שלמים, אבל סדר טהרות לא נמצא עליו תלמוד כלל לא בבלי ולא ירושלמי אלא מסכת נדה בלבד כמו שאמרנו."